

יומא פד

משה שווערד

1. רמב"ן על במדבר פרק כא פסוק ט

(ט) ויעש משה נחש נחשת לא נאמר לו לעשותו של נחשת, אלא אמר משה הקב"ה אמר לי נחש, אני אעשנו של נחשת, לשון נופל על הלשון, זה לשון רש"י מדברי רבותינו (ב"ר לא ח) ולא הבינותי זה, שהרי הקב"ה לא הזכיר לו "נחש" אלא "עשה לך שרף" אבל דעתם לומר כי הלך משה אחר שם העצם אשר לו והנראה בעיני בסוד הדבר הזה, כי הוא מדרכי התורה שכל מעשיה נס בתוך נס, תסיר הנזק במזיק ותרפא החולי במחליא, כמו שהזכירו (מכילתא ויסע א) בוירוהו ה' עץ (שמות טו כה) וכן במלח אלישע במים (מ"ב ב כא) וידוע מדרכי הרפואות, שכל נשוכי בעלי הארס יסתכנו בראותם אותם או בראות דמותם, עד כי נשוכי הכלב השוטה וכן שאר הבהמות השוטות אם יביטו במים יראה להם שם בבואת הכלב או המזיק וימותו, כמו שכתוב בספרי הרפואות ומוזכר בגמרא במסכת יומא (פד) וכן ישמרו אותם הרופאים מהזכיר בפניהם שם הנושך, שלא יזכרו אותם כלל כי נפשם תדבק במחשבה היא ולא תפרד ממנה כלל עד שתמית אותם וכבר הזכירו דבר מנוסה מפלאות התולדה, כי נושך הכלב השוטה אחרי שנשתטה בחליו אם יקובל השתן שלו בכלי זכוכית יראה בשתן דמות גורי כלבים קטנים, ואם תעביר המים במטלית ותסננם לא תמצא בהם שום רושם כלל, וכשתחזירם לכלי הזכוכית וישתהו שם כשעה תחזור ותראה שם גורי הכלבים מתוארים, וזה אמת הוא בפלאי כחות הנפש וכשיהיה כל זה כך, ראוי היה לישראל נשוכי הנחשים השרפים שלא יראו נחש ולא יזכרו ולא יעלו על לב כלל, וצוה הקב"ה למשה לעשות להם דמות שרף, הוא הממית אותם וידוע כי הנחשים השרפים אדומי העינים רחבי הראש שגופם כעין הנחשת בצוארם, ולכן לא מצא משה לקיים מצותו בשרף בלתי שיעשה נחש נחשת כי הוא דמות נחש שרף, ואם יעשנו מדבר אחר היה דמות נחש ולא דמות שרף ומה שאמרו מן הלשון הנופל על הלשון, כי הזכרת השם בלבד תזיק והכלל, כי צוה השם שיתרפאו במזיק הממית בטבע ועשו דמותו ושמו, וכשיהיה האדם מביט בכוונה אל נחש הנחשת שהוא כעין המזיק לגמרי, היה חי, להודיעם כי השם ממית ומחיה:

2. ספר איזהו מקומן

נפק דרשה בפירקא - היפ"ע הביא
דבירושלמי איתא די"א שחנקה עצמה
[מהצער שנתגלתה רפואתה], וי"א שנתגיירה
[בראותה שלא עשה כן להרויח שכר, עמדה
על תכונת איש הישראלי להיטיב לזולתן].

3. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת יומא דף פד עמוד א

דמגלי לה מעיקרא. בירושלמי איתא במקום אחד דכיון ששמעה כן חנקה עצמה, ובמקום אחד איתא שנתגיירה, והטעם שנתגיירה כיון שראתה שר' יוחנן היה יכול לשמור הרפואה בסוד, ויבוא אליו בני אדם להתרפאות, והיה יכול להרויח מזה הרבה ממון ולא עשה כן, אלא גילה לרבים לתועלתם, ראתה את אהבת ישראל שיש בין היהודים, ונתגיירה.

4. ספר עבודה ברורה - מסכת עבודה זרה דף כז עמוד א

✓ והמנחת אלעזר (בספר דברי תורה, ח"ה אות נ"ג)
כתב לפרש בדרך צחות, כי מאחר שראתה שנטרדה
מפרנסתה ואומנתה שהיא חיותה בעולם הזה, חשבה
בעצמה להיות לה עכ"פ חיים בעולם הבא, ועל כן
נתגיירה.

5. הערות הגר"ש אלישיב מסכת יומא דף פד עמוד א

והא אישתבע לה. פירוש דהא לא היה כאן מעשה של פיקוח נפש לפניו, כדמשמע שדרשה בפירקא שאינו אלא שאם יבוא מעשה זה ידעו הרפואה, אך אם היה פיקו"נ לפניו, הרי דבכה"ג ודאי דוחה שבועותו.

6. חידושי הרישב"א מסכת עבודה זרה דף כח עמוד א

דגלי לה מעיקרא. וש"מ דכל שנשבע לגוים שבועה שאינה שבועה מן הדין, כיון שאין הגוי יודע זה, אסור לעבור עליה מפני חילול השם עד שיגלה לו קודם לכן, וכן כתב רבינו מאיר הלוי ז"ל.

7. שו"ת חוות יאיר סימן סט

... אבל בדין שמים מתחייב וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מא-להיך אפילו אמת הוא שכוונתו כך היה וכן כל המערימין בשבועתן ורו"ל לא הוצרכו לתקן ע"ד המקום וע"ד ב"ד ובלי ערמה רק מפני קלי דעת דסבירי דאם דעתה ע"פ ערמתן שדברי השבועה אמת כפי מחשבתן לא יהיה להם עונש ולפחות יקל עונשם. ובכה"ג היה טעם שהשביע מרע"ה כך את ישראל. אבל ע"פ האמת כלפי שמיא לא מהני כלל קניא דרבא ולא שום תחבולה ומשום צורך רבים התיר ר' יוחנן במס' ע"ז כ"ח ע"א לסמוך בכה"ג במה שנשבע להיא מטרונית' לא-להא ישראל לא מגלינא. ...

8. שערים מצויינים בהלכה- מסכת עבודה זרה דף כח עמוד א

גוונא במה שנשבע לאלקא דישראל לא מגלינא כו'.

והנה מגמ' כאן מוכח בהדיא דענין חילול השם מתחשב במה שאומרים הגוים על היהודים. וכן מוכח בהרבה מקומות בש"ס, ועי' מה שהארכנו במס' גיטין (מו. ד"ה והא) ובמס' קידושין (טז. ד"ה אלא).

ועי' בירושלמי בפרקין (ה"ג) שמוכא ג"כ עובדא זו, ולא מוכא שנשבע לה רק שאמרה לו שלא יגלה [וכבר העיר בזה ביפה עינים]. ועוד הובא בירושלמי דאית דאמרי שחנקה את עצמה, ואית דאמרי איתגיירת. וצ"ע למה נתפעלה כל כך לקבל דת ישראל ע"י שגילה ר"י הרפואה, והלא אדרבא היתה לה לכעוס עליהם שעשה לה כן, [ובקרבן העדה] (שבת פ"ד ה"ד) מפרש, שהיא חשבה שר"י יקבל הון רב בעד הרפואה הזאת, וכשראתה שגילה הרפואה בחנם בלי שום כסף רצתה להתרדק באומתו. וכיפה מראה (שם) כתב, שנתגיירה בראותה טוב לבב של ר"י להועיל לרבים. וכזה תירץ ביותר ביאור בהגה' ירושלמי להגה"ק בעל מנחת אלעזר, שראתה מסירת נפשו בעד כלל ישראל החולים וכאבים בזה, שאין להם מעות לשלם לה כרצונה, ועל כן מסר נפשו ועבר על שבועתו שזה נחשב גם להם לחטא גדול ומענישין על זה, וע"כ התדבקה באומנתו כו' עי"ש.

והאיכא חילול השם, דגלי לה מעיקרא. כתב בתשו' מהר"י ווייל (סי' נג) מי שנשבע לגוי שלא לגלות שנתן לו שוחד, והיה אנוס לישבע, אסור לגלותו, ואין מועיל לו התרה מפני חילול השם, ודומה למש"כ הרא"ש במס' ב"ק (פ"י סי' י) דהיהודים הנשבעים משום אונס שלא יצאו מארץ השר שלהם, אינו מועיל מה שחושב בלבו היום, דהואיל והגוי יודע כדבר הזה הוי חילול השם, וה"ה כאן. [ובדרכי משה (יו"ד סי' רלב סק"ח) תמה עליו, דהא בפירוש אמרי' בגמ' כאן שאם הודיע לגוי שהיה בלבו ערמה ליכא חילול השם, ולכן נראה שהכל לפי הענין והצורך ולפי ענין האונס.] [ובש"ך (שם ס"ק לז) כתב, שאין ראיה מכאן, דהרי ר"י נשבע לאלקא דישראל לא מגלינא, הא לעמו ישראל מגלינא, ופרש"י שאמר לה דעי שלא נשבעתי ולא אמרתי באלקא דישראל אלא לאלקא דישראל, ולפ"ז שאני הכא שהלשון עצמו יש לפרש כן.] ועי' בתשו' חוות יאיר (סי' סט) שכתב, דרק משום צורך רבים התיר ר"י לסמוך בכהאי

9. ספר עבודה ברורה- מסכת עבודה זרה דף כז עמוד א

דגלי לה מעיקרא. נראה דאם לא היה מגלה לה רק לאחר שעבר על השבועה, לא היה נראה כל כך כדובר אמת. אבל המרבה אמונה מפרש, שחילול השם הוא אפילו לרגע אחד, ומה שמגלה לה אחר כך אינו עוקר ענין חילול השם למפרע. וראה בשו"ת חות יאיר (סימן ס"ט) דכתב דרק לצורך רבים שרי הערמה כזאת בשבועה.

10. תוספת יום הכיפורים מסכת יומא דף פד עמוד א

ר"י חש בצפדינא כו' והא איכא חלול ה' דמגלי לה מעיקרא פרש"י מההיא שעתא גלי לה כו' כלומר דפני לה דלא אמר באלהא דישאל אלא אמר לאלהא דישאל ויראה דבא רש"י ז"ל לאפוקי שלא תפרש דמגלי לה מעיקרא דבאונס נשבע והאדם בשבועה כו' דאפ"ה איכא חלול ה' בדבר ולא סר החלול ה' אלא מפני שגילה לה האמת דברים של טעם דאין בלשון שאמר שבועה וכן מצאתי שכתב הש"ך י"ד סימן רל"ב ס"ק ל"ב לאפוקי מור"ם בעל המפה שרוצה להקל בזה יע"ש:

11. דף על הדף יומא דף פד עמוד א

ר' יוחנן חש בצפדינא, אזל גבה דההיא מטרונתא כו' אשתבע לי דלא מגלית לי, אשתבע ליה כו' והא אשתבע לה כו'. הקשה הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א איך חל השבועה, דהא כיון דהוא מצווה לגלות הוי נשבע לבטל את המצוה. ותירץ דכיון דבשעה שנשבע הרי אז לא ידע אותה רפואה, אם כן אז חיילא השבועה, ואם כן גם אחר כך שנודע לו הרפואה, הרי הוא מושבע ועומד שלא לגלות. (קובץ מורי' אלול תשנ"ח ע' 60)

הגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א (בס' משנת פקוח נפש ע' רס"ז) כתב ליישב, דכיון שאותה אשה שגילתה לו הרפואה היתה מטרונתא והיה בידיה להרוג אותו או לפחות להצר לו, אם כן מן הדין לא הי' מחוייב לגלות, דלא גרע מהשבת אבידה דאבידת עצמו קודם לאבידת חברו.

12. שערים מצויינים בהלכה

דף פד. והא איכא חילול השם. פרש"י שהיא סבורה שעבר על שבועתו. ומבואר מכאן דענין חילול השם שייך נמי כשמולזל בכבוד שמים לפני גוים, שהרי המטרונתא נכרית היתה כמש"כ רש"י כאן,

13. דף על הדף יומא דף פד עמוד א

בגמ': והאיכא חילול השם כו'. בנחל אשכול הל' מילה (סי' ט') תמה מאי קושיית הגמרא דאיכא חילול השם, והא כיון דאיכא פיקוח נפש לרבים לגלות להם אותה רפואה למחלה שיש בה סכנה, א"כ פיקוח נפש דוחה כל המצוות שבתורה. וכתב חידוש גדול דמכאן מוכח דהיכא אמרינן דפיקוח נפש דוחה כל המצוות שבתורה הוא דוקא היכי דליכא חילול השם, אבל היכא דאיכא חילול השם בדבר לא הותר גם מחמת פיקו"ג.

14. ספר ים של שלמה - חולין פרק ח אות יב

שיש חרם הקדמונים שאין לסמוך על רפואות התלמוד, כדי שלא להוציא לעז על חכמים הקדמונים, ולא ידעו שיש שינוי במקומות, וכ"ש בזמנים, שהדורות פוחתים והולכים, ואם הראשונים כענקים, אנו כיתושין, גם מה שזהירו משום רוחות, כולן לא שכיחי האידינא, כמו זוגות ודומיהן

15. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן צא

בדבר חולה שאין בו סכנה אבל עלול ממחלה זו לבא למחלה אחרת שיש בה סכנה אם מותר ליקח הרפואות ביו"כ ג' מרחשון תשכ"ו. מע"כ ידידי אהובי הרה"ג מהר"ר אפרים גרינבלאט שליט"א.
ובדבר חולה שעתה אין במחלתו סכנה אבל עלול מזה לבא למחלה אחרת שהיא מסוכנת אם יש להתיר לו לבלוע כדור הנקרא פילן ביו"כ בלא מים, לע"ד מאחר שמחלה זו שיש לו היא גורמת שיחלה בעוד מחלה מסוכנת יש להחשיב גם מחלה זו למסוכנת, אף שאם נדע שלא יחלה יותר אין במחלה זו סכנה כיון שאם לא יתרפא ממחלה זו אפשר שיסתכן במחלה אחרת הרי ממילא היא מחלה זו סכנה להחולה בזה. וגם יש ראייה לזה מע"ז דף כ"ח דרצה למיפשט דככי ושיני נמי כמכה של חלל דמי מצפידנא דמחללין עליה שבתא, ומתריך רנב"י שאני צפידנא הואיל ומתחיל בפה וגומר בבני מעים, הרי משמע דעצם המחלה היא בככי ובשיני כדפרש"י התם, וגם הרפואות שנאמרו שם הם רק להשינים והחניכים אבל אם לא ירפאו מחלה זו בשינים ובחניכים יבא למחלה בבני מעים ובשביל זה מותר לחלל שבת ולרפאות החולי שבשינים ובחניכים, אף למאי דדחה דככי ושיני לא נחשב מכה של חלל. וגם ברור שאף בריא ממש אם צריך לשמש חולה שמחלתו מתדבקת וכדי שלא יחלה צריכים לעשות לו רפואה שיש בה חלול שבת נמי מותר כיון דבלא זה אפשר שיחלה במחלה המסוכנת, וידוע שהגאון ר' ישראל סלנטר ז"ל צוה בשעה שהיה מחלת הכולירע המתפשטת, לאכול ביו"כ כל בני העיר משום שלרעבים יותר עלול להתדבק בהם אף שהיו בריאים כדי שלא יחלו. וכ"ש שאין לאסור ליקח הפילן בלא מים שהוא שלא כדרך אכילה ודבר שלא ראוי לאכילה שהוא רק מדרבנן שגם בחולה שאין בו סכנה יש להתיר, אבל בנידון זה יש להתיר גם במים אם א"א לו לבלוע בלא מים.

16. ספר איזהו מקומן

**מטילין לו סם בתוך פיו בשבת - גליון
מהרש"א תמה מה רבותא דשרי
להטיל סם בתוך פיו, וכי איזה איסור תורה**

**יש בזה שהוצרך ליתן טעם מפני שהוא ספק
נפשות.**

17. תפארת ישראל - יכין מסכת יומא פרק ח משנה ו

לה) בשבת. מעשבים שנשחקו לאבק, ולא הוטלה לפיו קמ"ל דהא פשיטא דמותר במקום סכנה, דהרי כל רפואה אינו אסור רק מדרבנן, דגזרו שמא ישחק סממנים, ותו למה לא קמ"ל טפי דמותר לאכל הסם ביו"כ, דאירי בה, אלא קמ"ל מתני' אפילו צריכין אחרים לחלל שבת עי"ז, כגון לתלוש העשבים ממחובר, או לבשלו, אפ"ה מטילין הסם מכל מקום, ולפי זה קמ"ל שפיר שבת לרבותא אף על גב דבסקילה, וחמיר מיו"כ, וברי"ף ל"ג לתוך פיו, אלא מטילין לו סם בשבת:

18. שערים מצויינים בהלכה

דף פד: לא ספק שבת זו בלבד אלא אפי' ספק אחרת כו'. | פרש"י אפי' אין הספק לשבת זו, דפשיטא לן דהיום לא ימות, אלא הספק הוא שאם לא יעשו לו היום, שמא ימות לשבת הבאה. | וצריך ביאור מאי סלקא דעתיה מעיקרא, הא סוף סוף ע"י שלא יעשו לו היום שמא ימות לשבת הבאה. ואפשר משום דמצינו כה"ג לענין שבות,

דאיתא בגמ' פסחים (מו). שבות קרובה התירו שבות רחוקה לא התירו, ופרש"י שבות של אותו שבת עצמה או יו"ט שצריכה לכו ביום במקדש התירו, שבות רחוקה לדחות שבות יו"ט זה בשביל שבת שניה לא התירו. ועי' מה שהבאנו במס'

19. תוספת יום הכיפורים מסכת יומא דף פד עמוד ב

מחמין חמין לחולה בין להשקותו בין להברותו דהיינו רחיצה. ויראה לי דרחיצה שעושים לו אין במניעתה סכנה ומכאן ראייה למ"ש ה"ה פ"ב דשבת בשם הראב"ד גבי מדורה דלכל צרכי חולה מחללין ואף על פי שאין במניעת הדבר שעושים לו סכנה ומרן שם בכ"מ חולק בזה...

20. תלמוד בבלי מסכת יומא דף פד עמוד ב

ואין עושין דברים הללו לא על ידי [1] נכרים ולא על ידי [2] כותיים, אלא על ידי [3] גדולי ישראל. ואין אומרים יעשו דברים הללו לא על פי [4] נשים ולא על פי כותיים, אבל מצטרפין לדעת אחרת.

• הגהות הגר"א: [2] [קטנים]

21. תוספות מסכת יומא דף פד עמוד ב

אלא בגדולי ישראל – [1] ואפי' היכא דאפשר בנכרי מצוה בישראל [1] /א/ שמא יתעצל הנכרי ולא יעשה ויבא לידי סכנה.

22. רא"ש על יומא פרק שמיני - סימן יד

ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי [2] קטנים אלא על ידי גדולי ישראל ואפילו יש שם קטנים לעשותן מיד [1] /ב/ תיישיגן זימניגן דליתגייהו ואתי לאהדורי בתרייהו.

23. רבינו נסים על הרי"ף יומא דף ז/ב

אין עושין אותן כלל ע"י נכרים והקטנים ואפילו באקראי בעלמא [1] /ג/ שמא יאמרו הבאים בקושי התיירו פקוח נפש ואין מתירין אותו לכתחלה על ידי המחוייבים במצות שמא יבא הדבר שכשלא ימצאו עובדי כוכבים וקטנים לא ירצו לחלל את השבת ע"י גדולי ישראל

24. ספר איזהו מקומן

ב. והנה מדברי הראשונים הללו מבואר דאפילו היכא דאפשר ע"י נוכרים או קטנים אין עושין על ידם. ברם מלשון הירושלמי דפירקין שנקט "אלא אפילו בגדולים בישראל" דקדק השיח יצחק דאם

25. תוספות רי"ד מסכת יומא דף פד עמוד ב

אין אומרים יעשו הדברים הללו על ידי גוים או ע"י קטנים אלא ע"י גדולי ישראל פי' אין אומרים נחזור אחר גוים או אחרי קטנים דלאו בני שביתה ניהו בעוד שנחזור אחריהם יכביד בחוליו אלא עושין אותן ע"י גדולי ישראל דבני שביתה ניהו [1] /ד/ אבל ודאי אם היו מזומנים לנו מוטב שנעשה ע"י גוים ולא ע"י ישראל וע"י קטנים ולא ע"י גדולים.

26. ספר איזהו מקומן

ג. ובעמק ברכה (יוסכ"פ אות ג') רצה תחילה לתלות פלוגתא זו בנידון אי שבת הותרה או דחוויה אצל פיקו"נ, אך מסיק דמאן דאוסר סבר דאפילו הותרה היא אין ההיתר אלא על מה שהוא צורך החולה, ומה שאפשר לעשות ע"י עכו"ם או בשינוי אינו מצורכי החולה, ומאידך החולקים סוברים דאפילו דחוויה היא מ"מ יש סיבה להתיר לעשות בגדולים אף כשאפשר ע"י קטנים או נוכרים, עי"ש.

27. רמב"ם יד החזקה הלכות שבת פרק ב

(ג) כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא ע"י גוים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם [3] /א/ אלא על ידי גדולי ישראל ותכמיהם ואסור להתמהמה בחילול שבת

לחולה שיש בו סכנה שנאמר (ויקרא י"ח) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור עליהן הכתוב אומר (יחזקאל כ') וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם:

28. ספר איזהו מקומן

אלא ע"י גדולי ישראל - לשון הרמב"ם (שנת 3. ג.) "אלא ע"י גדולי ישראל והכמיהם", וכתב הכס"מ [וכן בב"י סי' שכ"ח] דכונתו גדולים למעט קטנים, ישראל למעט גוים, והכמיהם למעט נשים שרעתן קלה. והנה לפי דבריו משמע שאין המכוון לעשות בדוקא ע"י חכמי ישראל אלא העיקר למעט הני.

ברם הט"ז (שנת 5.) כתב דדוחק גדול לפרש כן, דא"כ היה לגמ' לנקוט 'ישראל גדולים', אלא ודאי כונת הגמ' לא לאיסורא בסתם ישראל, אלא שלא תאמר שיש לעשות ע"י עכו"ם ואסור ע"י ישראל, אשמעינן דאדרבה מצוה יש בדבר וגדולי ישראל יעשוה וכן הוא גם כונת הרמב"ם.

29. רש"י מסכת יומא דף פד עמוד ב

אבל מצטרפין לדעת אחרת - כגון: שנים אומרים צריך, ושלושה אומרים אין צריך, [III/4] ואשה או כותי אומרים צריך - מצטרפין למהוי פלגא ופלגא וספק נפשות להקל.

- הגהות הב"ח

30. רא"ש על יומא פרק שמיני - סימן יד

והיה קשה לריב"א למה לא יעשו על פי נשים חכמות בקיאות בספק נפשות כמו על פי אנשים וגבי יולדות נמי מחללין שבת על פי נשים. [III/4] והיה ריב"א גורס אין עושים דברים אלו על פי נשים ולא על פי נכרים אבל מצטרפין לדעת אחרת כלומר אין אומרים בסכנת נפשות שלא יהו נאמנות אלא אף מצטרפין לדעת אחרת להכחיש את האנשים כנגדן. ולישנא דאבל דחוק קצת. [III/4] והרב אלפס ז"ל גורס אין אומרים לעשות דברים הללו לא על ידי נשים ולא על ידי נכרים מפני שמצטרפין לדעת אחרת פי' שהנכרי יאמר אין חוששין שנעשה עבירה וכן תאמרנה הנשים. והיינו מצטרפין לדעת אחרת כלומר לטעות שאין חוששין שעושה עבירה ואתי לידי סכנה:

- הרי"ף על מסכת יומא דף ד/ב

ואין עושין דברים הללו לא על ידי גוים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל, ואין אומ' לעשות דברים הללו לא על ידי נשים ולא על ידי כותים מפני שמצטרפין לדעת אחרת.

31. רבינו נסים על הרי"ף יומא דף ד/ב

[IV/4] והיינו דקאמר מפני שמצטרפין לדעת אחרת ואיכא נסחא דכתיב בה אבל מצטרפין לדעת אחרת והכי פירושה אין מוסרין להם לנשים ולכותים לבדם העסק והפקוח הזה שיעשו על ידם שמא יתעצלו או יפשעו בו אבל מצטרפין עם ישראל ומוסרין הדבר לישראל והאשה והכותים מתעסקין ע"י ישראל דכיון שישראל עוסק בו אף הן מזדרזין על ידו אבל רש"י ז"ל כתב שאם אמרו נשים וכותים צריך אין מחללין על פיהם אבל מצטרפין לדעת אחרת כגון ב' אומרים צריך וג' אומרים אינו צריך ואשה או כותי אומרים צריך מצטרפין למיהוי פלגא ופלגא וספק נפשות להקל והקשו עליו ע"י נשים אמאי לא דהא תנן [שבת קכח ע"ב] דקוראין לה חכמה ממקום למקום ואמרינן נמי שאם היתה צריכה לנר חברתה מדלקת לה את הנר ואם היתה צריכה שמן חברתה מביאה לה שמן ואין זו קושי' אצלי דשאני פקוח נפש דחיה שהיא אומנות המסורה לנשים והן בקיאות יותר מהאנשים אלא מיהו הדבר מוכרע שאם אמרה אשה צריך וכל האחרים אומרים אין אנו יודעין שאף זה בכלל ספק נפשות להקל הוא והר"ם במז"ל כתב פ"ב מהלכות שבת דמש"ה אין עושין ע"י נשים ולא ע"י עבדים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם:

32. שו"ע אורח חיים - סימן שכח

(ב) מי שיש לו חולי של סכנה, מצוה לחלל עליו את השבת; והזריז, הרי זה משובח; והשואל, הרי זה שופך דמים:

33. משנה ברורה סימן שכח

(ו) והשואל וכו' - פי' אותו האיש שהוא מתחסד וירא לחלל שבת בחולה כזה כ"א ע"י מורה הרי הוא שופך דמים שבעוד שהוא הולך לשאל יחלש החולה יותר ויוכל להסתכן והרי הכתוב אומר לא תעמוד וגו' ובירושלמי איתא הנשאל הרי זה מגונה פי' משום שהתלמיד חכם במקומו היה לו לדרוש בפרקא לכל כדי שידעו כל העם ולא יצטרכו לשאלו ואם החולה בעצמו מתיירא שיעברו עליו את השבת כופין אותו ומדברים על לבו שהוא חסידות של שטות [רדב"ז]:

34. שערים מצויינים בהלכה

והזריז הרי זה משובח ואין צריך ליטול רשות מב"ד. והר"ן מביא ירושלמי והנשאל הרי זה מגונה, והשואל הוא שופך דמים, והחולה שמונע עצמו מתחייב בנפשו. והרא"ש (כתובות פ"ד ס"ג) כתב, דכמו שמחויבים הב"ד להפריש את האדם מן העבירה, כך מחויבין להפרישו שלא יפגע בנפשו. והש"ך (יו"ד סי' רלח סק"ה) כתב, דהחולה הוא מושבע ועומד מהר סיני על מצוה דפקוח נפש.

35. ספר איזהו מקומן

הא כיצד ראה תינוק שנפל לים פורש מצודה ומעלהו - איתא במנחות סד. שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלות דגים חייב, אמנם נתכוין להעלות דגים והעלה דגים ותינוק נחלקו בזה רבה ורבה שם, ויש בזה ב' לשונות כגמ'. וע"ע פלוגתת הרמב"ם וראב"ד להלכה בהלכות שבת (פ"ג הט"ו).
והנה מלשון הברייתא דהכא "פורש מצודה ומעלהו וכו' ואע"ג דקא צייד כווריי" - כתב תוס' יוה"כ פ' דמשמע דאפילו מכוין גם לצוד דגים, וקשה מהברייתא למ"ד במנחות דכה"ג חייב - עי' מש"כ לישב בכ' אופנים. [מיהו

36. שפת אמת מסכת יומא דף פד עמוד ב

כגמ' לא הלכו בפ"ג אחר הרוב, לכאורה קשה כיון דקי"ל בעלמא דשורפיך וסוקלין על החזקות וה"ה מכח הרוב כדאי' בחולין (י"א ב) דאע"ג די"ל שמא במקום סייף נקב הוי מ"מ אזלינן בתר רובא ולמה לענין לחלל שבת לא הלכו אחר הרוב, ונ"ל דודאי ילפינן מדכתיב וחי בהם שכל שאפשר להיות פקוח נפש אפי' ספיקא כל דהו דחינן כל המצות, אך כל זה אם אין על הנפש ספק חיוב מיתה אבל במקום דאיכא ספק אם חייב

מיתה כיון דהלכה היא דאזלינן בתר רובא הוי כמחויב בודאי מיתה, משא"כ הכא נהי דהוי רוב עכו"ם מ"מ מידי ספקא לא נפקא וכל מציאות ס' דאיכא בעולם על הנפש שאין בו חיוב מיתה דוחין כל המצות. אבל על החייב מיתה ע"כ משום ס' בעלמא אין לבטל דינו שהרי אפי' הא דאמרה תורה ע"פ ב' עדים יומת נמי מידי ס' לא נפקא, [ועי' בחי' הרי"מ בזבחים (ע"א) מ"ש בזה]:

37. ספר איזהו מקומן

מצא בה תינוק מושלך אם רוב כותים כותי
ואם רוב ישראל ישראל - יש לעיין
דלכאורה תינוק בעיר הוי קבוע, והו"ל
לאחשובי כמחצה על מחצה, ותירצו תוס'
בכתובות טו. (ד"ס דילמא) דתינוק מושלך
בעיר הואיל ולא נמצא בבית לא חשיב קבוע.
ברם דעת הרמב"ם (איסור"ג טו. כו.) משמע
דתינוק מושלך בעיר חשיב קבוע, והדרא
קושיא אמאי ברוב עכו"ם פסק דאין מפקחין
- עי' מש"כ בלח"מ (שנת 3. כא.).

1. חשוקי חמד יומא דף פד עמוד א

אישתבע לי דלא מגלית: האם לגלות לכלה על מחלת החתן
שאלה. מעשה בחולה שעומד להשתדך עם כלה, והוא מעלים ממנה את מחלתו, ויש לשער שאילו היתה יודעת מכך, היתה מסרבת להנשא לו. ושואל הרופא האם חייב הרופא לגלות את אזנה על כך, או שמא ישמור אמונים למטופל וישתוק. ובפרט שמסר לחולה תקיעת כף לפני שמסר לו את סודו לבל אגלה לאיש דבר ממחלתו, ותקיעת כף דינה כשבועה כמבואר בשו"ע (יו"ד רלט ב)? עוד שואל הרופא, כיצד עליו לנהוג אם יבאו מצד הכלה לשאול אותו על מצב בריאותו של המטופל?

תשובה. לכאורה אסור לרופא לספר על מצב בריאותו של המטופל משלש סיבות: א. מאחר והרופא נשבע שלא יגלה סודו, לכן אסור לו לעבור על שבועתו ולספר, שנאמר בתורה: לא יחל דברו, ככל היוצא מפיו יעשה, (במדבר ל, ג). ב. הרופא קיבל תשלום על טיפולו, והמטופל נתן בו אמונו שלא יגלה צפוניו. ואם הרופא יפר אמונים ויגלה לאחרים, יש בזה חשש גזל, כי יתכן שלא היה משלם לרופא אם היה יודע שהרופא יחשוף מטמוניו, ולכן גם לולא השבועה, אסור לגלות. ג. אם יגלו רופאים את סודות החולים, יוצר ציבור הולך וגדל שידע שמסירת ידיעות לרופא על מחלותיהם עלול לפגוע בהם בעתיד, ומצב זה יגרום לכך שחולים ימנעו מלספר סודותיהם לרופאים ולא יזכו לטיפול הנחוץ. ויתרה מזאת, הם עלולים לקבל טיפולים שיזיקו להם ויש בזה משום פקוח נפש.

והנה בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג קלו) דן בדבר חולה סרטן העומד לשאת אשה, והוא ומשפחתו לא יודעים ממחלתו, האם הרופא חייב לגלות זאת לכלה, כי לדעת הרופאים לא יהיה יותר משנה או שנתיים, וכמובן שאם הכלה תדע זאת לא תנשא לו. והשיב: נאמר ברמב"ם (פ"א מהלכות רוצח הלכה יג) הרואה את חברו טובע בים, או היה רעה באה עליו, או ששמע עכו"ם מחשבים עליו רעה או טומנים לו פה, ולא גילה אוזן חברו, עובר על: "לא תעמוד על דם רעך", עכ"ל. ואם כן חייבים בנדוננו לגלות לכלה את מחלת החתן, כי מה לי אם אחרים חושבים עליה רעה מחמת רשעותם, או משום שידוך, סוף סוף כשתנשא לו, תביא עליה רעה, שהרי תשאר תוך זמן קצר אלמנה. וגם הטיפולים שעל החתן יהיה לקבל, יגרמו נזק לעובר, והרופא שיכול למנוע אותה מצרה זו ולא גילה את אזנה, עובר על "לא תעמוד על דם רעך". ונאמר ברדב"ז (לשונות הרמב"ם אלף תקפב) שיש

בכלל לאו זה שלא יעמוד על הפסד ממון חבריו, וכל שכן כשעל ידי שתיקתו תתאמלל ותשאר אלמנה ללא עול בכפה. אך מנגד כאמור ישנם שלושת הסיבות הנ"ל שלא לגלות.

והנה לגבי הטענה שהרופא נשבע שלא יגלה, לכאורה השבועה לא חלה בנוגע לכלה, כי היא שבועה לבטל מצוה, ומבואר ברמ"א (יו"ד רלט ז): הנשבע שלא לגלות לחבירו דבר שיצילנו מן ההפסד, הוי נשבע לבטל מצוה ואינו חל. אך יש לדחות זאת מכמה טעמים: שבועה לא חלה לבטל מצוה, רק כאשר הרופא נקרא להעיד בבית הדין, שאז שבועתו היא לעבור מצוה מפורשת בתורה "אם לא יגיד ונשא עונו". **אבל הנשבע לא לגלות לכלה, אין הדבר מפורש בתורה כי אם במדרש חכמים, שדרשו שהיודע שרוצים להטמין פח לחבירו חייב להודיעו, על זה השבועה חלה, וכמבואר בעצי לבונה (יו"ד שם) בבואר דברי הרמ"א הנ"ל. ולכן גם בענינו השבועה של הרופא חלה.**

ועוד שמאחר והרופא נשבע באופן כללי לא לגלות לשום אדם, ולא רק לכלה, בכי האי גונא השבועה חלה, כמבואר במשנ"ב (סימן תפה סק"א). ועוד דמאחר והרופא נשבע לפני שקיבל את הידיעות הרפואיות מהחולה, ואז לא היה חייב לגלות לכלה, כי לא ידע מה לגלות, בכי האי גונא השבועה חלה, כך שמעתה ממו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א. והוכיח כך ממסכת יומא דף פד ע"א. שר' יוחנן נשבע שלא יגלה את התרופה של המטרוניתא, ובסוף גילה, שואלת הגמ' והרי נשבע ואיך עבר על שבועתו? והקשה מו"ח שליט"א, מה מקשה הגמרא הרי השבועה היא לבטל המצוה [ולכאורה היה אולי אפשר לתרץ שאין זו מצוה המפורשת בתורה, וכנ"ל?]

ותרץ מו"ח דמאחר שבשעה שנשבע עדיין לא גילתה לו המטרוניתא את סוד התרופה, ולא ידעה, והיה פטור מלגלותה לציבור לכן השבועה חלה. וכן גם בענינו, אם הרופא נשבע למטופל טרם נודעו לו סודותיו, מאחר ואז לא היה מצווה לגלות כי לא ידע מה לגלות לכן השבועה חלה.

ומאחר והשבועה חלה, חייב הרופא להתיר שבועתו כדי שיוכל לקיים את חיובו לקיים מצוות, וכמו שנאמר ברמ"א הנ"ל שאפשר להתיר את השבועה לדבר מצוה, אף שהשבועה היא על דעת חבריו. וכמבואר ברמ"א (יו"ד סימן רכח כ). אולם יש חולקים וסוברים שנודר לחבירו בשביל טובה שעשה לו לא חלה התרה. ולשיטה זו אם הרופא קיבל תשלום עבור הטיפול, נחשב הדבר כקיבל טובה מהמטופל, ואי אפשר להתיר את השבועה בלי הסכמתו, וכמבואר בט"ז (שם סק"ל), ויעויין בש"ך (שם סק"מ).

ולגבי החשש שלא לגלות מחמת איסור גזל, נראה לענ"ד שאין כאן חשש גזל, כי כל חולה דואג בעיקר לריפוי מחלתו, ולא ימנע לפיכך מלפנות לרופא גם כשידע שעלול להיות שהרופא יגלה את סודו לכלה, ויש להניח דניחא לו לחולה בדיעבד שהרופא סיפר סודו, כי נפש היהודי רוצה בלבו פנימה לקיים את המצוות, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות גירושין הלכה כ) "מי שהדין נותן לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין... מכין אותו... מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מעבירות וכו'", עכ"ל. וכך בענינו כל יהודי רוצה לנהוג כהלכה ולא לרמות.

ובדבר חשש שחולים לא יפנו לרופאים שמא יספרו סודותיהם. נראה שהחשש הוא רחוק, ולא ברור שזה יקרה שהחולים ימנעו מלבוא לרופאים כשיודע להם שהם מספרים סודותיהם לכלה. ואפילו אם יתברר שיהיו חולים שימנעו מלבוא לרופאים, גם אז אסור לרופא לשתוק, הגע בעצמך: רופא היודע שהמטופל שלו חולה "איידס" ועומד לשאת אשה שאינה יודעת מחלתו האם ישתוק?! כך גם בענינו.

והדרך המובחרת ביותר שאלתנו היא ליעץ לחתן שיגלה בעצמו לכלה את מחלתו. ואם יסתיר ויעלים ממנה עובר הוא על איסור "לא תנו איש את עמיתו", כמבואר בקרית ספר (הלכות מכירה). ואפילו במקרה והרופא נשאל על ידי אחד הצדדים על מחלת הצד השני, יאמר לו הרופא: "לא אוכל לגלות טרם אקבל את רשותו של החולה על כך", ובוזה מגלה הוא טפח ומכסה טפחיים, ויוצא חובת "לא תעמוד על דם רעך" מצד השואל, וגם אינו מגלה על החולה יותר מדי, וכעין זה יעץ ה"באר מים חיים" (כלל ט ציור שני):

"בהרבה מקרים מסופקים, ישתמט המשיב ויאמר כך: איני יודע איך ליעצך כי אינני יודע היטב איך מצבו".

האם יגלה דיין פרטים, על זה שהתדיין לפניו?

מסופר בפאר הדור (חלק ד עמוד צג): יום אחד נכנס אל **התזון איש** ראב"ד מפורסם מתל אביב ובקשו לחלצו ממבוכה. ימים מעטים לפני כן, נערכו בבית דינו גירושין לבני זוג חרדים על פי בקשת האשה והבעל כאחד, על סמך העובדה שהבעל עקר. כנהוג במקרים כאלה, נשמרים בסוד כל הפרטים האישיים על ידי הדיינים. **והנה, תיכף אחרי סדור הגט בא אליו יהודי פלוני, וספר שמדברים נכבדות בקרובת משפחתו, אוד מוצל מאש הנאצים, עם אותו אברך שהתגרש זה עתה, ושואל שיגלה לו את סיבת הגירושין.** כשסירב, אמר לו האיש,

שנשלח על ידי האברך עצמו, והמשיך ללחוץ עליו שיגלה. בשאלתו הביא את הראב"ד במבוכה גדולה. **מחזר גיסא, אין מגלין סודות מדברים הנשמעים בין כתלי בית הדין. מאידך גיסא, נפסק להלכה שאם המדובר בשידוך צריך לגלות את אוזן השואל אודות חסרון כזה, ואין בו משום רכילות ובכך, איך לנהוג?** אחרי רגע ממושך של שתיקה, פתח **החזון איש והשיבן**, מוטב יאמר כפי שאלמדנו, אין דרך אחרת מזו: **"סיבת הגט אי אפשר לגלות, אכן, אילו היו מציעים שידוך דומה לאחר מבנות משפחתי, בודאי לא הייתי תומך בהצעה"**. הלך אותו ראב"ד מעל פניו והשיב כפי שלמדו. למרות שהשיב כך, השתדכו. כעבור יום נפגש ביהודי השואל, שבישר לו כי נשלם השידוך של קרובתו עם האברך הגרוש, ועומדים להנשא בקרוב, ומבקש ברכתו ש... יזכו להקים דור ישרים. ברכו כפי שבקש.

אחרי זמן לא ארוך נפגש הראב"ד שנית עם אותו יהודי, שקדמו בפנים צוהלות, נתקיימה ברכת מר, הם זכו לבן! נרעש ונפעם, פנה הראב"ד מיד אל בית החזון איש, וסח לו את כל הענין. צהל אף הוא לשמע הדברים, שמח בישועת בני הזוג כשלעצמה, והוסיף דברים אל בן שיחו: כמה סייעתא דשמיא רואים אנו בדרך שהלכנו בה. נחשוב לעצמנו, אילו גילה מר לשואל את הנימוק לגט, עכשיו היו מרננים כי אין סדרי גיטין של בתי דינין כשורה. ואלמלי החריש מר ולא השיב מאומה, הלא מצפוננו היה מיסרהו בלי הרף איככה נחתם שידוך כזה לעינינו ואינו משתדל להפירו. עתה, השיב כפי שהשיב, וכפי שבאמת היה מחויב להשיב, לא יצאה תחת ידו שום תקלה. ללמדך כי אם רוצים לילך בדרך הישרה שומרים עליך מן השמים לבל תיכשל. (מפי בעל המעשה הרה"ג ר' שמואל ברוך ורנר זצ"ל).

וכך גם בענינו בשאלה א' מוטלת החובה על הרופא לגלות את אוזנה של הכלה שיש כאן בעיה, ובוזה לא נחשב הרופא כעובר על שבועתו. וכן מספיק שיבקש ממשוה שיכתוב מכתב לכלה שתדע שיש לחתן בעיה רפואית, ובוזה ניצל הרופא מאיסור "לא תעמוד על דם רעך" כי כבר גילה טפח למרות שיכסה טפחיים. ואם פנו לרופא לקבל מידע, עליו להשיב: אינני יכול להשיב טרם קבלתי רשות מהמטופל שלי בזה גילה מעט וגם לא עבר על השבועה.

לבקש מידע מרופא, כשידוע שיספר, ולא יתיר שבועתו שאלה. ראובן רוצה לשדך את בתו עם שמעון, ושמע שהיא טופל בידי רופא, האם מותר לראובן לשדל את הרופא שיספר לו על מצבו הבריאותי של שמעון, מבלי שינהג כנ"ל, ומבלי שיתיר שבועתו? תשובה. אם הרופא נשבע שלא יגלה סודו של המטופל, אסור לרופא לגלות פרטים על שמעון, וממילא אסור לראובן לשדל אותו לעשות כן, כי יעבור על איסור של "לפני עור לא תתן מכשול". אמנם מן הדין היה ראוי שהרופא יתיר את שבועתו ואז יהיה מותר לו לספר, כדי לקיים לא תעמוד על דם רעך, אך רופא [שעדין] לא שומר תורה, שלא יתיר את שבועתו, נמצא שמכשילו באיסור תורה של "לא יחל דברו". ועוד שיתכן שהרופא גם יספר דברים שאינם חמורים, ולא נאמר עליהם "לא תעמוד על דם רעך", ובכל זאת הרופא יספר זאת, והחולה מקפיד על כך שלא יודע עליו שום ריעותא, נמצא שהרופא עבר על שבועתו.

אך אם הרופא נכרי מותר לשדלו, מכיון שנכרי לא מצווה לא לעבור על שבועה. כמבואר "באש דת" (לרבנו מ' חיים אלפנדר, סוף פרשת קרח, ציינו רעק"א בגיליון השו"ע יור"ד סימן רלו ו) שכתב: נראה דאם ישראל נשבע לעשות דבר על עכו"ם, [כלומר נשבעו זה לזה, כדוגמת אברהם שנשבע לאבימלך] כיון דהעכו"ם ליתא בשבועה, פטור ישראל מאותה שבועה.

[ולכן אמר אברהם אבינו "אנכי" אשבע! ולא אמר "אשבע", משום שאבימלך אמר לו השבעה לי כחסד אשר עשיתי עמך וכו' ורצה לעשות קשר אמיץ עם אברהם, כדין שנים הנשבעים זה לזה, ואברהם לא רצה לגנוב דעתו, להיות נשבע עמו, כי היה אבימלך גוי, והיה אברהם פטור משבועתו לגמרי, אלא אמר לו אנכי אשבע, רק אני לבדי, שאם אני נשבע עמך אני פטור כדאמרן], עכ"ד.

וסיים רע"א (שם): ולדינא צ"ע. דמבואר ברמ"א (יו"ד ט) גר אסור לקלל אביו העכו"ם ולהכותו ולא יבזהו שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה. וכתב רע"א: "באנו מקדושה חמורה", היינו בנמוסיהם (כך כתב הגאון פורת יוסף בספרו "אשל אברהם" באגרת הנדפס בשעה הספר אות כ). ולפי זה אולי גם לעבור על שבועה הוא נגד נימוסיהם ואולי אסור גם להכשילו בזה. ובפרט שרש"י כתב (בראשית לד ז) וכן לא יעשה: ש"האומות גדרו עצמם מלבא על הפנויה". ולכן גם בענינו אולי לא ראוי להכשיל רופא נכרי שיספר סודותיו של החולה שלו אם נשבע לו שלא יספר, וצ"ע.

לסיכום: אסור לספר ואסור לשתוק, אך צריך לרמוז שישנה בעיה.